QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)
PEDAGOGIKA
PEDAGOGY
https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.123

BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI BAHOLASH MEZONLARI VA DIAGNOSTIKASI

Rustamjonov Shoxruxbek Akmaljon õğli
Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi
https://orcid.org/0009-0001-6663-4810

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini aniqlash hamda baholashning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Shuningdek, jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy faoliyatida nazariy bilimlar, jismoniy va metodik tayyorgarlik, pedagogik mahorat, kommunikativ kompetensiya, diagnostik tahlil va kasbiy refleksiyaning ahamiyati ochib berilgan. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini baholash maqsadida test sinovlari, jismoniy mashqlar, dars ishlanmasini tahlil qilish, mustaqil dars o‘tish va so‘rovnoma metodlarini o‘z ichiga olgan kompleks baholash tizimi taklif etilgan. Shuningdek, 100 ballik baholash mezonlari asosida talabalarning kasbiy tayyorgarlik darajasini aniqlash, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish va individual rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash masalalari ko‘rib chiqilgan. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish orqali jismoniy tarbiya ta’limi samaradorligini oshirish imkoniyatlariga ham alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy kompetensiya, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik mahorat, metodik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, pedagogik diagnostika.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические и методические основы развития профессиональных компетенций будущих учителей физической культуры, а также методы определения и оценки уровня их профессиональной подготовленности. Раскрывается значение теоретических знаний, физической и методической подготовки, педагогического мастерства, коммуникативной компетентности, педагогической диагностики и профессиональной рефлексии в деятельности учителя физической культуры. Для оценки профессиональной подготовленности будущих педагогов предложена комплексная система, включающая тестирование, выполнение физических упражнений, анализ планов-конспектов уроков, проведение самостоятельных занятий и анкетирование. Рассматриваются возможности определения уровня профессиональной подготовленности студентов на основе 100-балльной системы оценивания, выявления имеющихся недостатков и разработки

индивидуальных направлений профессионального развития. Особое внимание уделяется использованию современных педагогических технологий и цифровых средств для повышения эффективности процесса физического воспитания.

Ключевые слова: физическая культура, будущий учитель, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, педагогическое мастерство, методическая компетентность, коммуникативная компетентность, педагогическая диагностика.

Abstract. This article examines the pedagogical and methodological foundations for developing the professional competencies of prospective physical education teachers, as well as methods for assessing their level of professional readiness. It highlights the importance of theoretical knowledge, physical and methodological preparation, pedagogical skills, communicative competence, pedagogical diagnostics, and professional reflection in the work of physical education teachers. A comprehensive assessment system is proposed to evaluate prospective teachers’ professional readiness through theoretical tests, physical exercises, lesson plan analysis, independent teaching practice, and questionnaires. The article also explores the use of a 100-point assessment system to determine students’ levels of professional competence, identify existing weaknesses, and establish individual professional development priorities. Particular attention is paid to the application of modern pedagogical technologies and digital tools to improve the effectiveness of physical education and enhance the quality of teacher training.

Keywords: physical education, prospective teacher, professional competence, professional training, pedagogical skills, methodological competence, communicative competence, pedagogical diagnostics.

Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy faoliyati pedagogik bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlarga moslashish hamda o‘quvchilarning rivojlanish xususiyatlariga muvofiq samarali pedagogik yechimlarni ishlab chiqish bilan tavsiflanadi. Mazkur jarayonda o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, pedagogik tafakkuri va kasbiy vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyati ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi. O‘qituvchining metodik kompetensiyasi mashg‘ulotlarning maqsadiga muvofiq ta’lim vositalarini tanlash, jismoniy yuklamalarni me’yorlashtirish, mashqlarni bajarish ketma-ketligini belgilash va o‘quv faoliyatini izchil tashkil etishda namoyon bo‘ladi. Bunda o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarlik ko‘rsatkichlari, harakat ko‘nikmalarining rivojlanganlik darajasi hamda individual imkoniyatlarini hisobga olish alohida ahamiyat kasb etadi. Metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishini izchil kuzatish va ta’lim natijalarini obyektiv baholash imkonini beradi. Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining metodik, kommunikativ va diagnostik kompetensiyalarini rivojlantirish ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu borada UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalarda ham "o‘qituvchilarni sifatli tayyorlash va ularning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash samarali pedagogik faoliyatning muhim sharti sifatida e’tirof etiladi". [1]

Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining muhim kasbiy xususiyatlaridan yana biri pedagogik diagnostika va refleksiv tahlilni amalga oshirish qobiliyatidir. Pedagogik diagnostika orqali o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligi, harakat faoliyatidagi yutuqlari va mavjud qiyinchiliklari aniqlanadi. Refleksiv tahlil esa o‘qituvchiga o‘z faoliyatining natijalarini baholash, qo‘llanilgan metodlarning samaradorligini aniqlash hamda zarur hollarda mashg‘ulot mazmuniga tegishli o‘zgartirishlar kiritish imkonini beradi. Bu jarayon kasbiy rivojlanishning uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kommunikativ kompetensiyasi ta’lim jarayonida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu kompetensiya topshiriqlarni aniq tushuntirish, ko‘rsatmalarni tushunarli shaklda yetkazish, fikr-mulohazalarni to‘g‘ri ifodalash va pedagogik muloqotda samarali usullardan foydalanish orqali namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, jamoaviy o‘yinlar va guruhli mashg‘ulotlarda o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni tashkil etish, nizoli vaziyatlarni oqilona hal qilish hamda jamoada o‘zaro mas’uliyatni shakllantirish o‘qituvchidan yuqori darajadagi kommunikativ mahoratni talab etadi. Shu.S.Valixonov talqiniga ko'ra, "jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasi nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarning o‘zaro uyg‘unligi, pedagogik mahorat hamda ta’lim jarayonini samarali tashkil etish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Bu jihatlar o‘qituvchining metodik faoliyatini takomillashtirish va mashg‘ulotlar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi". [2;538]

Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarining o‘ziga xos xususiyatlari o‘qituvchidan xavfsizlik talablariga qat’iy rioya qilish va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf omillarini oldindan baholashni ham talab qiladi. Mashg‘ulot o‘tkaziladigan joyning holati, sport jihozlarining yaroqliligi, jismoniy yuklamaning o‘quvchilar imkoniyatlariga muvofiqligi hamda mashqlarni bajarish texnikasining to‘g‘riligi doimiy nazorat qilinishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, xavfsizlikni ta’minlashga doir bilim va ko‘nikmalar o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi tarkibidagi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. "Jismoniy madaniyat o‘qituvchisidan (murabbiydan) jismoniy mashqlarning nafaqat estetik tomonini his qilish, balki uni o‘quvchilarga ochib bera olish qobiliyati ham talab qilinadi. Bu yerda o‘qituvchining o‘ziga xos iste’dodi va, albatta, unga mos keladigan badiiy-estetik madaniyat namoyon bo‘ladi. Bunday holda, san’at o‘qituvchiga yordam berishi mumkin –musiqiy, plastik assotsiatsiyalarning keng doirasi istalgan harakat, natijaning hissiy idrok etuvchi tasvirini berishga yordam beradi. Sport o‘qituvchisi dars va sport mashg‘ulotlari jarayonida maktab o‘quvchilarini o‘z-o‘zini shakllantirishga o‘rgatadi, o‘z tanasiga egalik qilish mexanizmi haqida bilim beradi, mashqlarni his qilish va ularni boshqarishgao‘rgatadi. Har bir talaba tomonidan jismoniy mashqlar ma’nosini tushunish, ichki ongli konsentratsiyaga e’tibor berish kerak". [2;540]

Zamonaviy ta’lim sharoitida jismoniy tarbiya o‘qituvchisining raqamli va innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarning jismoniy faolligini qayd etish, natijalarni tahlil qilish, mashqlarni bajarish texnikasini namoyish etish va individual rivojlanish dinamikasini kuzatishga yordam beradi. Innovatsion yondashuvlarni maqsadga muvofiq qo‘llash esa mashg‘ulotlarning

mazmunini takomillashtirish, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta’lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi va tayyorgarlik darajasini amaliy jihatdan aniqlash uchun ularning nazariy bilimlari, jismoniy tayyorgarligi, dars o‘tish mahorati va pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini bevosita tekshirish lozim. Quyida ushbu jarayonning amaliy tashkil etilishi, baholash mezonlari va natijalarni hisoblash usuli keltirilgan.

I. Kasbiy tayyorgarlikni amaliy aniqlashda talabalar beshta asosiy yo‘nalish bo‘yicha baholanadi.Ushbu yo‘nalishlar orqali talabaning faqat bilim darajasi emas, balki olgan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olish imkoniyati ham aniqlanadi.

1-jadval.

№	Baholash yo‘nalishi	Amaliy topshiriq	Baholash usuli
1.	Nazariy tayyorgarlik	Jismoniy tarbiya metodikasi bo‘yicha test yechish	Test natijalari
2.	Jismoniy tayyorgarlik	Yugurish, sakrash, kuch va chidamlilik mashqlarini bajarish	Amaliy sinov
3.	Metodik tayyorgarlik	Bir soatlik jismoniy tarbiya darsi uchun ishlanma tuzish	Dars ishlanmasini tahlil qilish
4.	Pedagogik mahorat	Talabalarga yoki o‘quvchilarga mustaqil dars o‘tish	Pedagogik kuzatish
5.	Kasbiy motivatsiya va refleksiya	Kasbiy qiziqish bo‘yicha so‘rovnoma to‘ldirish va o‘z faoliyatini tahlil qilish	So‘rovnoma va o‘zini baholash

2. Amaliy topshiriqlarni bajarish tartibi

1-bosqich. Nazariy bilimlarni tekshirish. Talabalarga jismoniy tarbiya metodikasi, sport pedagogikasi, jismoniy yuklamalarni me’yorlashtirish va mashg‘ulotlar xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha 20 ta test savoli beriladi. Bunda test savollari nafaqat faktlarni eslab qolish, balki bilimlarni pedagogik vaziyatlarda qo‘llashni ham tekshirishi kerak.

2-bosqich. Jismoniy tayyorgarlikni baholash. Talabaning jismoniy tayyorgarligi amaliy nazorat mashqlari orqali aniqlanadi. Masalan, qisqa masofaga yugurish; belgilangan masofaga yugurish; joyidan uzunlikka sakrash; kuch sifatlarini aniqlovchi mashqlar; muvofiqlashtirish va chaqqonlik mashqlari. Bunda natijalar talabaning jinsi, yoshi va tegishli jismoniy tayyorgarlik me’yorlariga muvofiq baholanadi. Aniq me’yorlar tadqiqotda foydalaniladigan amaldagi o‘quv dasturi yoki tasdiqlangan nazorat talablaridan olinishi lozim.

3-bosqich. Dars ishlanmasini tuzish

Talabaga muayyan sinf uchun jismoniy tarbiya darsi ishlanmasini tayyorlash topshiriladi. O‘qituvchi talabaning darsni mantiqiy rejalashtirishi, mashqlarni yosh xususiyatlariga mos tanlashi va belgilangan maqsadlarga erishish yo‘llarini asoslay olishini baholaydi.

4-bosqich. Mustaqil dars o‘tish mahoratini aniqlash. Bu bosqich kasbiy tayyorgarlikni aniqlashning eng muhim amaliy qismlaridan biridir. Talaba 20–30 daqiqalik mashg‘ulotning bir

qismini mustaqil olib boradi. Bunday holatda uning tushuntirish qobiliyati shakllangan bo‘lsa-da, kuzatish va metodik tuzatish ko‘nikmalarini yanada rivojlantirish zarurligi aniqlanadi.

5-bosqich. Kasbiy motivatsiya va o‘z faoliyatini tahlil qilish. Talabaga kasbiy qiziqishi va o‘z faoliyatiga munosabatini aniqlashga qaratilgan so‘rovnoma beriladi. Uning ishonchliligini oshirish uchun savollar ilmiy asoslangan metodika asosida ishlab chiqilishi yoki sinovdan o‘tkazilishi lozim.

III. Talabalarning kasbiy tayyorgarligini ball asosida baholash. Quyidagi jadvalda baholash uchun namunaviy mezonlar keltirilgan:

2-jadval.

Baholash mezoni	Maksimal ball
Nazariy bilimlar	20
Jismoniy tayyorgarlik	20
Darsni rejalashtirish va metodik tayyorgarlik	20
Mustaqil dars o‘tish mahorati	25
Kasbiy motivatsiya va refleksiya	15
Jami	100

Har bir yo‘nalish bo‘yicha ballar oldindan ishlab chiqilgan baholash mezonlari asosida qo‘yiladi. Muhim: yuqori, o‘rta va quyi darajalarni belgilashdan oldin ball chegaralari tadqiqot metodikasida asoslanishi kerak. Masalan, 86–100 ballni yuqori, 71–85 ballni o‘rta va 70 balldan past natijani quyi daraja sifatida belgilash mumkin. Bu faqat namunaviy tasnif bo‘lib, tasdiqlangan me’yor hisoblanmaydi.

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishi va tayyorgarlik darajasini amaliy aniqlash uchun test, nazorat mashqlari, dars ishlanmasi tahlili, mustaqil dars o‘tish, kuzatish va so‘rovnoma metodlarini birgalikda qo‘llash lozim. Ushbu yondashuv talabaning nafaqat nimalarni bilishini, balki egallagan bilimlarini pedagogik faoliyatda qay darajada qo‘llay olishini ham aniqlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, metodik mahorat, kommunikativ qobiliyat va pedagogik refleksiyaning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlashga bog‘liq. Kasbiy tayyorgarlikni baholashda test, jismoniy mashqlar, dars ishlanmasi tahlili, mustaqil dars o‘tish va so‘rovnoma metodlaridan kompleks foydalanish talabalarning bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llash darajasini aniqlash imkonini beradi.

Taklif etilgan 100 ballik baholash tizimi talabalarning kasbiy tayyorgarlik darajasini aniqlash, mavjud kamchiliklarni belgilash va individual rivojlanish yo‘nalishlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bunda jismoniy tayyorgarlikni baholashda talabalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, mashg‘ulotlarda xavfsizlik talablariga rioya etish hamda pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy raqamli vositalar va innovatsion metodlardan

foydalanish o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishini kuzatish, natijalarni tahlil qilish va ta’lim samaradorligini oshirishga yordam beradi. Mazkur metodikaning ishonchliligi va samaradorligini tasdiqlash uchun uni tajriba-sinov jarayonida qo‘llash hamda olingan natijalarni statistik tahlil qilish zarur. Natijada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish va ularni mustaqil pedagogik faoliyatga samarali tayyorlash uchun ilmiy-metodik asos yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.McLennan N., Thompson J. Quality Physical Education (QPE): Guidelines for Policy-Makers. — Paris: UNESCO, 2015. — P. 50–53.

2. Valixoniv S.Sh. Zamonaviy jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalari. Maqola. https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/671/615
3. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh.X. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyoti. — Toshkent, 2005.
4. Yuldasheva N.E., Djalalov B.B. Jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalari // Ta’lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali. — 2023. — J. 3, № 12. — B. 96–102.